

5. Особистісні кризи студентського віку : зб. наук. ст. / за ред. Т. М. Титаренко. – Луцьк : РВВ «Вежа»: Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 112 с.
Osobistisni krizi studentskogo viku : zb. nauk. st. [Personality crises of student age : collection of the scientific articles] / za red. T. M. Titarenko. – Lutsk : RVV «Vezha» Volin. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainki, 2001. – 112 p.
6. Ротенберг В. С. Поисковая активность и адаптация / В. С. Ротенберг, В. В. Аршавский. – М. : [б. и.], 1984. – 192 с.
Rotenberg V. S. Poiskovaya aktivnost i adaptaciya [Searching activity and adaptation] / V. S. Rotenberg, V. V. Arshavskij. – M., 1984. – 192 p.
7. Циринг Д. А. Психологические функции личностной беспомощности / Д. А. Циринг, И. В. Пономарева // Вестн. Томск. гос. ун-та. – 2012. – № 357. – С. 173–175.
Ciring D. A. Psihologicheskie funkicii lichnostnoj bespomoshchnosti [Psychological functions of personality helplessness] / D. A. Ciring, I. V. Ponomareva // Vestn. Tomsk. gos. un-ta. – 2012. – № 357. – P. 173–175.
8. Циринг Д. А. Психология личностной беспомощности: исследование уровней субъектности. – М. : Изд. центр «Академия», 2010. – 410 с.
Ciring D. A. Psychologiya lichnostnoj bespomoshchnosti: issledovanie urovnej subyektnosti [Psychology of personality helplessness: research of levels of subyektnost] / D. A. Ciring. – M. : Izd. Centre «Akademiya», 2010. – 410 p.
9. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
Erikson E. Identichnost: unost i crisis [Identity: youth and crisis] / E. Erikson. – M. : Progress, 1996. – 344 p.
10. Seligman M. E. P. Helplessness: on depression, development, and death / Martin E. P. Seligman. – New York : W. H. Freeman, Xxxv, 1992. – 250 p.

УДК 316.46:316.477

Т. М. Євменова

Received April 22, 2014;

Revised May 12, 2014;

Accepted May 19, 2014.

**ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ У ЗДІЙСНЕННІ ПОЛІТИЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ЖІНКАМИ-ЛІДЕРКАМИ
(ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ
ГЛИБИННИХ ІНТЕРВ'Ю ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД)**

У статті представлені результати емпіричного дослідження психологічних бар'єрів, які перешкоджають ефективній діяльності жінок – політиків місцевого

© Євменова Т. М., 2014

рівня. Було з'ясовано, що жінки-лідерки в політичній діяльності зустрічаються із 7 групами психологічних бар'єрів, які стосуються особистісної сфери, стратегій побудови кар'єри, гендерних очікувань у політичній сфері, рамкових бар'єрів, комунікаційних бар'єрів та труднощів, зумовлених рольовими розподілами в родині. Визначений гендерно специфічний зміст психологічних бар'єрів жінок – політичних лідерок місцевого рівня. Відмінністю стратегій політичної кар'єри жінок-лідерок є їхня самостійність і створення власної команди, тоді як чоловіки і нелідери приєднуються до теперішньої владної вертикалі, стаючи її гравцями. Визначені в лідерок негнучкість та принциповість у стосунках створюють комунікативний бар'єр, що виявляється як у відносинах із керівництвом, так і з колегами-чоловіками. Останнє формує окремий феномен мовчазного взаємоігнорування статей, визначений нами як «стіна мовчання». Особливістю рамкових перешкод для жінок порівняно з рештою груп стали труднощі, пов'язані із правозастосуванням. Перешкоди, зумовлені різницею в гендерних очікуваннях, для жінок-лідерок пов'язані з вірою в менш ефективну роботу себе як політиків з усіх боків – з боку чоловіків, інших жінок та із власного боку. Натомість чоловіки навпаки очікують успішної політичної кар'єри від себе та колег своєї статі. Встановлена значуща різниця між жінками-лідерками та жінками нелідерами щодо бар'єрів, пов'язаних із родиною. З'ясовано, що жінки-лідерки мають значну емоційну підтримку в своїх родинях та отримують допомогу при виконанні домашньої роботи. Нелідерки намагаються робити все власноруч, при цьому в них домінує почуття провини через недостатній витрачений на родину час. Для політичної кар'єри чоловіків сімейний чинник виявився взагалі не впливовим.

Ключові слова: жіноче лідерство, гендер, психологічні бар'єри, жіноча участь.

Yevmenova T. M. Psychological Barriers in Political Activities of Woman-leaders (Content Analysis of Deep Interviews with Members of Local Councils). This paper presents the results of an empirical study of psychological barriers that prevent the effective operation of women – politicians at the local level. There were classified 7 groups of psychological barriers which affect women in their political activities. They are related to the personality sphere, career strategies, gender expectations in the political sphere, the framework barriers, communication barriers and challenges related with gender patterns in the family. The paper determines gender-specific meaning of psychological barriers of women political leaders at the local level. The difference in strategies of political careers of women leaders is their independence and creation of their own team. While men and non-leaders just join the existing power hierarchy, becoming its players. Rigidity and integrity in relationships, that are common to the women-leaders, create communication barriers in both the relations with management and affiliate men. That forms the phenomenon of quiet ignoring by both genders. We identify it as «wall of silence». Peculiarity of the framework obstacles for women – compared to other groups – are the difficulties related with the law enforcement. Interferences caused by differences in gender expectations for women leaders associated with the belief that they are less efficient

as the politicians. This belief is circulates either between men, other women or among themselves. Instead, men, on the contrary are expect to have a successful political career. The paper also determines significant difference between women-leaders and women non-leaders on barriers related to the family. It was founded that women-leaders have a significant emotional support from their families and get help with homework. While women non-leaders are trying to do everything themselves and feel guilty, because they pay less attention to their family. At the same time, the family factor appeared to be unessential – for their political career.

Keywords: women's leadership, gender, psychological barriers, women, policy.

Евменова Т. Н. Психологические барьеры в осуществлении политической деятельности женщинами-лидерами (по результатам контент-анализа глубинных интервью депутатов местных советов). В статье представлены результаты эмпирического исследования психологических барьеров, препятствующих эффективной деятельности женщин – политиков местного уровня. Было выяснено, что женщины-лидеры в политической деятельности сталкиваются с 7 группами психологических барьеров, которые касаются личностной сферы, стратегий построения карьеры, гендерных ожиданий в политической сфере, рамочных барьеров, коммуникационных барьеров и трудностей, обусловленных ролевыми делениями в семье. Определено гендерно-специфическое содержание психологических барьеров женщин – политических лидеров местного уровня. Отличием стратегий политической карьеры женщин-лидеров является их самостоятельность и создание собственной команды, тогда как мужчины и нелидеры присоединяются к существующей властной вертикали, становясь ее игроками. Присутствующие у лидеров негибкость и принципиальность в отношениях создают коммуникативный барьер, который проявляется как в отношениях с руководством, так и с коллегами-мужчинами. Последнее формирует отдельный феномен молчаливого взаимоигнорирования полов, определенный нами как «стена молчания». Особенностью рамочных препятствий для женщин по сравнению с остальными группами стали трудности, связанные с правоприменением. Препятствия, обусловленные разницей в гендерных ожиданиях, для женщин-лидеров связаны с верой в менее эффективную работу себя как политиков с разных сторон – со стороны мужчин, других женщин, а также самооожидания. Зато мужчины, наоборот ожидают успешной политической карьеры от себя и коллег своего пола. Установлена значимая разница между женщинами-лидерами и женщинами-нелидерами касательно барьеров, связанных с семьей. Выяснено, что женщины-лидеры имеют значительную эмоциональную поддержку в своих семьях и получают помощь при выполнении домашней работы. Не лидеры пытаются делать все собственноручно, при этом в них доминирует чувство вины из-за недостаточного времени, затраченного на семью. Для политической карьеры мужчин семейный фактор оказался вообще не влиятельным.

Ключевые слова: женское лидерство, гендер, психологические барьеры, женки, політика.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проведені в Україні дослідження стосовно питань жіночого лідерства заклали первинний ґрунт у вивченні проблемних зон, пов'язаних із психологічними бар'єрами при його здійсненні, та з пошуком причин малочисельного представництва жінок у політиці загалом. Водночас здійснені емпіричні дослідження різних аспектів жіночого лідерства показують суттєві відмінності отримуваних результатів, містять суперечливі, до взаємовиключних, інтерпретації.

Важливою проблемою є розуміння психологічного бар'єру як належного суто жінкам, що далі дозволяє вважати його за причину їх менш чисельної представленості, або ж задавати питання, чи відповідна перешкода є значимою для чоловіків-лідерів в тому числі. Це питання складне, і його вирішення не можливе без міжгрупового дослідження особливостей здійснення політичної діяльності представниками обох статей.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. З середини 1990-х років і до сьогодні українські науковці здійснили чимало досліджень, концептуально пов'язаних з тематикою «гендер і політика», внаслідок чого це явище поступово стало «видимою» академічною темою [1], і в Україні, як і в світі, стало респектабельним і запитуваним напрямом аналізу. При цьому тема «гендеру і політики» мала яскраво виражений міждисциплінарний характер: гендерні аспекти політичних явищ вивчали історики, політологи, фахівці з державного управління, юристи, психологи тощо [2].

Українські психологи Т. П. Вівчарик, М. Б. Гасюк, В. А. Гупаловська, О. М. Скар, Л. О. Пампуха здійснили низку емпіричних досліджень специфіки жіночого лідерства в українських умовах [3]. Комплексне дослідження становища жінок у політиці України місцевого рівня, за результатами якого отримано дані щодо мотивації, шляхів рекрутингу, гендерно специфічних стратегій просування жінок, здійснила М. М. Скорик [4]. Водночас проведені у вітчизняних умовах емпіричні дослідження різних аспектів лідерства жінок показують значні відмінності отримуваних результатів та містять суперечливі інтерпретації. Питання психологічних бар'єрів у діяльності й ефективній самореалізації жінок політичних лідерок відтак не отримали чіткої та однозначної відповіді. Також проведені дослідження (крім останнього) практично не звертались до досвіду і повсякденної практики професійної діяльності жінок-політичних лідерок.

Мета статті – визначити найбільш впливові групи психологічних бар'єрів, що перешкоджають ефективній політичній діяльності жінок. Ми мали на меті виокремити типові перешкоди, які негативно впливають на побудову жіночої політичної кар'єри і не є такими для чоловіків, та з'ясувати відмінності здійснення політичної діяльності досвідчених жінок-політиків, порівняно із початківцями.

Методологія дослідження. Для збору інформації ми використали метод глибинних інтерв'ю. Інтерпретацію отриманих даних зроблено шляхом застосування контент-аналітичних процедур. Для аналізу тестів глибинних інтерв'ю було обрано категоризацію значень. Категоризація сенсу висловлювань політиків місцевого рівня структурувала розгорнуті і складні інтерв'ю, тим самим надаючи можливість охопити всі випадки виникнення поведінки, пов'язаної з психологічними перешкодами на шляху професійної самореалізації політиків. Кількісний аналіз випадків, пов'язаних із перешкодами, був проведений за допомогою формули K (питома вага категорії) = число одиниць аналізу, які фіксують цю категорію / загальне число одиниць аналізу. В нашому дослідженні K (питома вага психологічного бар'єру) = співвідношення кількості згадувань у текстах рис-характеристик (тобто психологічних перешкод) до загальної кількості інтерв'ю в межах однієї підгрупи.

Вибірку склали 40 осіб: жінки та чоловіки, політичні лідери місцевого рівня (мери, депутати, голови районних та селищних рад, які працюють на обраній посаді кілька каденцій (лідери); та ті, що прийшли в депутатські корпуси вперше (нелідери). Загальна кількість – 4 групи по 10 респондентів, всього 40. Географія дослідження – міста чотирьох областей України (Сумська, Миколаївська, Київська та Харківська).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. За результатами кількісного етапу вищезгаданого дослідження було виокремлено п'ять блоків психологічних перешкод, із якими зустрічаються жінки-лідерки у своїй політичній діяльності. Наявний на сьогодні методичний інструментарій є доволі обмеженим щодо якісного наповнення та змістовного розширення психологічних бар'єрів. Для того, аби поглибити та відкоригувати перешкоди, виокремлені за батареєю методик, вони були співставлені з результатами аналізу глибинних інтерв'ю.

Перш ніж перейти до детального міжгрупового порівняння виокремлених бар'єрів, наголосимо, що при проведенні глибинних інтерв'ю саме жінки-лідерки, порівняно з іншими респондентами, виявились найбільш відкритими, готовими щиро та відверто коментувати причини і наслідки власної поведінки.

Так, було з'ясовано, що жінки-лідерки в своїй політичній діяльності зустрічаються з 7 блоками психологічних бар'єрів. 5 із яких, як от: особистісні; комунікаційні проблеми; гендерні очікування; психологічні перешкоди, пов'язані із матеріальними ресурсами та гендерно-рольовими розподілами в родині, збігаються з результатами, що були отримані під час застосування батареї методик. А рамкові психологічні перешкоди та жіночі стратегії побудови політичної кар'єри виявлені лише за результатами аналізу глибинних інтерв'ю (табл. 1).

Таблиця 1

Блоки психологічних бар'єрів жінок-лідерок за результатами аналізу глибинних інтерв'ю

№ з/п	Назва психологічного блоку	K (результати контент-аналізу)
1	Особистісні	17,3
2	Стратегії побудови політичної кар'єри	15,3
3	Гендерні очікування в політичній сфері	8,5
4	Комунікаційні проблеми	8,1
5	Рамкові	7,2
6	Родина: гендерно-рольові розподіли	3,4
7	Психологічні проблеми, пов'язані з матеріальними ресурсами	2,8

Пропонуємо детальніше розглянути перешкоди, що мають у своїй професійній діяльності лідерки, порівняно з чоловіками обох груп та жінками-нелідерами. Коментуючи свою роботу як політиків місцевих рад, жінки-лідери, порівняно з нелідерами та чоловіками обох груп, найчастіше звертались до досвіду, що пов'язаний із внутрішньоособистісними особливостями та перешкодами. Контент-аналіз глибинних інтерв'ю показав, що саме в лідерок блок особистих бар'єрів найбільш змістовно наповнений ($K = 17,3$). Тоді як найменша кількість особистісних перешкод зафіксована у чоловіків-нелідерів ($K = 5,0$), а от у жінок-нелідерів та чоловіків-лідерів рівень показників виявився ідентичним ($K = 8,9$) (табл. 2).

Таблиця 2

Співвідношення блоків психологічних бар'єрів жінок-лідерок відносно представників інших груп

Блоки психологічних бар'єрів	Жінки-лідери	Жінки-нелідери	Чоловіки-лідери	Чоловіки-нелідери
Особистісні	17,3	8,9	8,9	5,0
Стратегії побудови політичної кар'єри	15,5	5,1	5,9	5,0
Гендерні очікування	8,5	5,6	6,0	2,5
Комунікаційні проблеми	8,1	5,1	2,6	3,4
Рамкові	7,2	4,0	3,7	5,2
Родина: гендерно-рольові розподіли	3,4	3,4	0,6	1,3
Психологічні проблеми, пов'язані з матеріальними ресурсами	2,8	2,0	3,0	4,2

Говорячи про стратегії побудови політичної кар'єри жінок-лідерів ($K = 15,5$) варто зазначити, що відповідний психологічний блок займає найвагомніше місце, порівняно з чоловіками як лідерами ($K = 5,9$), так і нелідерами ($K = 5,0$), а також із молодими жінками-політиками ($K = 5,1$). Займаючи друге місце за ієрархією, цей блок містить як негативні, так і позитивні сценарії політичної діяльності. При цьому головною відмінністю жінок-лідерок від решти респондентів є те, що лідерки намагаються розбудувати власну команду та працювати з подвійними чи потрійними навантаженнями, тоді як чоловіки та нелідери підлаштовують свою поведінку під створені ієрархії, встановлюючи стосунки у владній вертикалі.

Наступним блоком психологічних перешкод стали гендерні очікування в політичній сфері. За результатами аналізу текстів глибоких інтерв'ю отримані дані вказують на їх домінування в лідерок ($K = 8,5$), порівняно з респондентами інших груп. Незначно нижчі показники очікувань зафіксовані у чоловіків-лідерів ($K = 5,6$) та жінок нелідерів ($K = 6,0$). А от для чоловіків, які працюють у депутатських корпусах першу каденцію ($K = 2,5$) очікування не стали значною перешкодою професійної самореалізації взагалі. Всі очікування стосовно політичної діяльності респондентів можна згрупувати в три підтеми: самоочікування, очікування чоловіків та жінок одне щодо одного, очікування жінок щодо діяльності своїх співколежанок. Розглянемо міжгрупові відмінності більш детально (див. табл. 3).

Таблиця 3

Гендерні та статусні відмінності очікувань від політичної ефективності

Підгрупи блоку гендерних очікувань	Жінки-лідери	Жінки-нелідери	Чоловіки-лідери	Чоловіки-нелідери
Самоочікування	5,8	3,6	0,4	0,5
Очікування жінок та чоловіків один від одного	1,9	0	5,6	1,9
Жінки не делегують повноважень жінкам (всередині групи)	0,8	2,0	0	0,1

За результатами контент-аналізу з'ясовано, що найбільш змістовно-наповненою та вагомою для жінок-лідерок є підгрупа самоочікувань ($K = 5,8$). Майже вдвічі менше подібних уявлень у жінок-нелідерів ($K = 3,6$) та зовсім не значними перешкоджальними чинниками є відповідна підгрупа для чоловіків як лідерів ($K = 0,4$), так і нелідерів ($K = 0,5$).

Розглядаючи детальніше тематичні лінії цієї підгрупи можна стверджувати, що жінки-лідерки очікують від себе менш ефективної роботи, порівняно з чоловіками (1,9); відсутність віри у власні можливості, на наше переконання, знижує рівень їх досягнень та є значною психологічною перешкодою. Ця ж тематична лінія зафіксована і в досвіді жінок, що працюють у депутатських корпусах першу каденцію ($K = 1,0$), однак порівняно із лідерками вона змістовно менш представлена. Щодо аналогічного досвіду чоловіків, то в підгрупі самоочікувань вони мають амбівалентні відносно жінок уявлення щодо своєї політичної діяльності. Так, чоловіки-лідери ($K = 0,5$) та нелідери ($K = 0,4$) переконані щодо вищої ефективності їх як політиків, порівняно з жінками, які будують професійну політичну кар'єру. А от уявлення про власну неуспішність у чоловіків як гендерної групи взагалі відсутні.

Наступна підгрупа психологічних бар'єрів стосується очікувань жінок і чоловіків одне від одного. Щодо уявлень жінок-лідерок, то коментуючи перешкоди цієї підгрупи вони говорять про корпоративну підтримку, тобто те, що чоловіки більше підтримують чоловіків у здійсненні професійної кар'єри ($K = 0,9$); за однакових умов у чоловіків більше можливостей доступу до кар'єрного росту ($K = 0,5$) та ін.

Щодо уявлень чоловіків про своїх колег жінок, то контент-аналіз глибинних інтерв'ю показав їх надзвичайно розмаїте наповнення тематичними лініями, а питома вага психологічної підгрупи бар'єрів

виявилася найбільшою, порівняно з жінками та іншими підгрупами перешкод. Очікування чоловіків-лідерів ($K = 5,6$) включають тематичні лінії, що іноді конфліктують одна з одною. Наприклад, відкрите підкреслення однаково рівних із чоловіками можливостей жінки в політичній самореалізації ($K = 1,3$), а в подальших коментарях та наведених прикладах повідомляється, що до жінок у політиці вимоги набагато менші через їх меншовартісність як політиків ($K = 0,5$).

Яскраво проілюстроване подібне ставлення до жінок-політиків в інтерв'ю одного з досвідчених депутатів-чоловіків. Відповідаючи на питання щодо власних дискомфортів у його роботі він коментує: *«...ну я не знаю, я не вижу... мое мнение... я не вижу почему тебе может быть менее дискомфортно чем мне. Думаю тебе даже проще. Я всегда своей жене говорю, с тебя спросу никакого, ты можешь делать что угодно, и говорит что угодно, с тебя спроса нет... Потому что баба – дура. Ну ляпает что хочет, что попало делает, ну что ты с нее возьмешь, ну женщина... [ГІчл_1]»* (ГІчл – глибинне інтерв'ю чоловіка-лідера). Суголосні відносно роботи жінок і думки менш досвідчених чоловіків ($K = 1,9$).

Щодо останньої підгрупи очікувань, то тут більш представлені жінки. Причому очікування, що жінки не делегують повноважень жінкам частіше зустрічаються в нелідерок ($K = 2,0$), порівняно із лідерками ($K = 0,8$). Найбільш змістовно широкою є тематична лінія, яка вказує, що жінки не голосують за жінок через очікування меншої ефективності роботи від жінок, порівняно з чоловіками.

Наступним блоком психологічних перешкод є комунікаційний бар'єр, що має дві підгрупи: ті, що стосуються труднощів у спілкуванні з високопосадовцями і вибудовування стосунків у «вертикальній» ієрархії та перешкоди, що пов'язані з міжстатевими комунікаціями чоловіків та жінок.

За результатами контент-аналізу глибинних інтерв'ю жінки-лідери ($K = 4,3$) мають значні складнощі в розбудові провладних стосунків, порівняно з ними легше подібні контакти встановлюються жінками-нелідерками ($K = 1,7$), взагалі відсутні подібного роду перешкоди в чоловіків-лідерів ($K = 0$) та порівняно найнижчий їх рівень у чоловіків-нелідерів ($K = 0,9$). З погляду завдань дослідження варто звернути увагу на те, що це практично єдиний психологічний бар'єр, який діаметрально протилежний у жінок-лідерок та нелідерок. Якщо в досвідчених жінок-політиків комунікаційний бар'єр наповнений таки-

ми тематичними лініями, як відмова/небажання шукати компроміси з вищестоящими структурам ($K = 1,9$); тискові та залякування владними структурами, тобто застосування силових сценаріїв відносно жінок ($K = 0,4$) та ін., то у жінок-нелідерок навпаки вимальовується зворотня тенденція. Так, у їхніх інтерв'ю зафіксовані тематичні лінії, які вказують на підтримку керівництва ($K = 1,0$) та очікування підтримки від владних структур ($K = 0,7$) (див. табл. 4).

Таблиця 4

Психологічні перешкоди, пов'язані з комунікаційними проблемами

Підгрупи блоку комунікаційних проблем	Жінки-лідери	Жінки-нелідери	Чоловіки-лідери	Чоловіки-нелідери
З вищестоящими структурами	4,3	1,7	0	0,9
Міжстатеві	3,8	3,4	2,6	2,5

Щодо перешкод, пов'язаних із міжстатевими комунікаціями, то вони проявились абсолютно в усіх групах. Так, порівняно з жінками лідерами ($K = 3,8$) незначно менший його рівень у жінок-нелідерів ($K = 3,4$). В обох групах чоловіків його рівень хоч і нижчий, проте досить вагомий ($K = 2,6$ у чоловіків-лідерів та $K = 2,5$ – у нелідерів), порівняно з лідерами-жінками.

Цікаво, що серед комплексу проблем, притаманних міжстатевим комунікаціям у політичній сфері, виокремився самотійний і дуже вагомий ефект, який ми назвали «стіна мовчання». Маємо на увазі взаємоігнорування представників обох статей у разі незадоволеності поведінкою в умовах діяльності в політичній галузі.

Також цікаво, що про подібний поведінковий механізм не згадують жінки-нелідери. Проте чоловіки-лідери, так само як і чоловіки-нелідери підтверджують, що таке мовчазне ігнорування має місце. Причому лідери не вдаючись у коментарі констатують факти наявності відповідного явища: *«Многие мужчины сидят и молчат, а если и говорят... (міркує) а если и видно что несогласны, то это молчаливое несогласие... [ГІчл_1]»*.

Наступним за ієрархією впливовості для жінок-лідерів ($K = 7,2$) йде блок рамкових психологічних бар'єрів (див. табл. 1). Вони порівняно менш впливові на жінок-нелідерів ($K = 4,0$) та чоловіків як лідерів ($K = 3,7$) та нелідерів ($K = 3,4$). Найбільш негативний вплив на жінок-політиків має недосконале законодавство та його недотримання, тоді як для чоловіків – тиск центральної влади.

Група психологічних бар'єрів, пов'язаних із гендерно-рольовими розподілами в родині, є в однаковій мірі важливою для жінок-лідерів

($K = 3,4$) та жінок-нелідерів ($K = 3,4$), і майже абсолютно не суттєвою для чоловіків як лідерів ($K = 0,6$) так і не лідерів ($K = 1,3$). Не дивлячись на візуально однакове співвідношення рівня психологічного бар'єру, якісне його наповнення абсолютно різне. На відміну від лідерок, малодосвідчені депутатки намагаються максимально взяти на себе виконання домашньої роботи та відчують провину за те, що працюють не достатньо добре і їхні рідні від цього страждають.

Щодо блоку психологічних бар'єрів, пов'язаних із матеріальними ресурсами, варто наголосити, що це єдина група перешкод, яку в більшому пріоритеті мають чоловіки як лідери ($K = 3,0$) та нелідери ($K = 4,2$), порівняно із жінками-лідерками ($K = 2,8$) та жінками-нелідерами ($K = 2,0$). Проте мова тут йде не про реальну наявність коштів та можливості їх використання, а про бажаний рівень. Так, найбільш суттєві матеріальні перешкоди для жінок-політиків як лідерів ($K = 1,5$) та і нелідерів ($K = 1,0$) пов'язані з почуттям неспроможності, через відсутність власних матеріальних ресурсів, наслідком якого є нездатність ефективно працювати в політиці місцевого рівня. Натомість для чоловіків-лідерів ($K = 1,0$) та нелідерів ($K = 1,3$) найважливіша психологічна перешкода звучить як дискомфорт через різну величину бізнесу/статусний рівень посади депутатів-чоловіків відносно інших чоловіків. На відміну від жінок чоловіки не соромляться визнавати справжню мотивацію політичної діяльності як проміжну ціль для розвитку бізнесу (чоловіки-лідери $K = 0,3$; нелідери $K = 0,5$) та ін.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Унаслідок проведеного дослідження ми приходимо до висновків, що жінки-політики під час здійснення політичної діяльності зіштовхуються з сімома блоками психологічних перешкод. При цьому лише одна група бар'єрів домінує в чоловіків-політиків, це психологічні перешкоди пов'язані з матеріальними ресурсами. Тоді як решта – більше виражена в жінок, зокрема труднощі, пов'язані з внутрішньоособистісними особливостями, стратегіями побудови політичної кар'єри, гендерними очікуваннями в політичній сфері, комунікаційними, рамковими проблемами та гендерно-рольовими розподілами в родині.

Найголовніша відмінність стратегій лідерок у розбудові власної команди з прикладанням потужних зусиль задля досягнення цілей. Тоді як чоловіки і нелідери приєднуються до теперішньої владної вертикалі та намагаються стати частиною команди. Ми приходимо до висновків, що певним наслідком відповідних пріоритетів для жінок-

лідерок, на відміну від чоловіків-лідерів та жінок-нелідерів, є комунікативні проблеми, що проявляються у спілкуванні з керівними структурами як не бажання йти на поступки, загострення робочих конфліктів та ін. А чоловіки-лідери навпаки будують лояльні стосунки. Впливовими на політичну діяльність жінок як лідерок так і нелідерок, а також респондентів чоловіків є проблеми міжстатевих комунікацій. Проявляються вони як «стіна мовчання», тобто мовчазне ігнорування один одного.

Міжгрупове порівняння показало, що відносно респондентів інших груп, для жінок є впливовими рамкові психологічні перешкоди. Так, жінки-лідери найбільшу фрустрацію відчувають через недотримання законодавства, тоді як чоловіки відзначають подібні труднощі набагато менше. Щодо гендерно-рольових розподілів у нас є дві зауваги: по-перше, порівняно із жінками-нелідерками в лідерок домашні обов'язки розподілені між членами родини, і вони мають значну емоційну підтримку, тоді як молодосвідчені політики намагаються все робити самотужки та відчувають провину через дефіцит уваги для (від) рідних. І по-друге, для чоловіків чинники, пов'язані з родиною, взагалі не стали впливовими, що вказує на ігнорування ними приватної сфери.

Психологічні проблеми, пов'язані з матеріальними ресурсами, – єдиний блок, що має домінування в чоловіків, порівняно з жінками-лідерками та нелідерами. Для чоловіків головний дискомфорт – менший рівень фінансового забезпечення та впливу порівно з іншими чоловіками, а от для жінок скарги на нерівні можливості здійснення політичної діяльності.

Перспективи подальших досліджень ми бачимо в поглибленні вивчення теми психологічних бар'єрів здійснення лідерської діяльності та розробці дієвих рекомендацій їх подолання задля збільшення кількісної представленості жінок у політиці.

Література

1. Скорик М. М. Аналіз жіночого політичного лідерства: теорії і контекст / М. М. Скорик, Т. М. Євменова // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. пр. – К. : [б. в.], 2011. – Вип. 12. – С. 145–163.
Skorik M. M. Analiz ginochoqo politichnogo liderstva: teorii i context [Analysis of women's political leadership: theory and context] / M. M. Skorik, T. M. Yevmenova // Problemy politichnoi psikhologiy u stanovlenni qromadianyna Ukrainskoy dergavy : zb. nauk. pr. – K., 2011. – Vip. 12. – P. 145–163.

2. Євменова Т. М. Гендерні питання в політичній психології: стан розробленості та перспективи (за матеріалами дисертаційних робіт, 1995–2010 рр.) / Т. М. Євменова // Психологічні перспективи : спец. вип. «Психологічні виміри українського соціокультурного простору». – К. : [б. в.], 2011. – С. 132–138.
Yevmenova T. M. Genderni pitannya v politichnij psikhologii: stan rosroblenosti ta perspektyvy (za materialamy disertacijnikh robit, 1995–2010 rr.) [The Genderni questions in political psychology: the state of developed and prospect (After materials of dissertation works, 1995–2010)] / T. M. Yevmenova // Psykholo-
gichni perspektyvy : spec. vip. – K., 2011. – P. 132–138.
3. Євменова Т. М. Жіноче лідерство в емпіричних дослідженнях / Т. М. Євменова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – К. : Гнозис, 2013. – Т. 2 : Темат. вип. «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – С. 228–235.
Yevmenova T. M. Zhinoche liderstvo v empirichnykh doslidzhennyakh [Women's Leadership] in empirical research in Post-Soviet psychology] / T. M. Yevmenova // Gumanitarniy visnik DVNZ «Perejaslav-Khmelnickiy dergavniy pedagogichniy universitet imeni Grigoriy Skovorody». – K. : Gnozis, 2013. – T. 2 : Temat. vip. «Mignarodni Chelpanivski psikhologo-pedagogichni chytannya». – P. 228–235.
4. Скорик М. М. Жінки в політиці України на місцевому рівні: шляхи, проблеми, участь. Аналітичний звіт / М. М. Скорик. – К. : ІТЕМ ЛТД, 2014. – 64 с.
Skoryk M. M. Zhinki v polityci Ukrainy na miscevomu rivni: shlaykhy, problemy, uchast. Analitichnyy zvit [Women and Politics in Ukraine at the local level: the ways, the problems involved. Analytical report] / M. M. Skoryk. – Kyiv : ITEM LTD, 2014. – 64 p.

УДК 159.922.923

І. В. Жадан

Received April 22, 2014;

Revised May 12, 2014;

Accepted May 19, 2014.

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРУВАННЯ ЦІННІСНОЇ СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Представлені у статті результати дослідження дають змогу скласти уявлення про соціально-психологічні чинники тих політичних процесів, які відбуваються в різних регіонах країни. Виявлено основні теми і пропозиції ціннісного дискурсу суб'єктів політичної соціалізації; побудовано факторні моделі струк-